

De auteur is erin geslaagd, de geschiedenis van het ziekenhuis overzichtelijk weer te geven. Hij heeft een goede balans gevonden tussen het schrijven van een instellingsgeschiedenis en het plaatsen van het ziekenhuis in de context van de Rotterdamse gezondheidszorg. Zo komt duidelijk naar voren dat het Sophia Kinderziekenhuis (SKZ), hoewel het wel het enige in kinderverpleging gespecialiseerde ziekenhuis was, niet het enige ziekenhuis in Rotterdam was waar men gespecialiseerde hulp aan kinderen kon bieden. Het Zuiderziekenhuis bijvoorbeeld had een uitgebreide kinderafdeling, die jarenlang met het SKZ ‘concurrerde’. Ook ziet de auteur kans om de grote lijnen aan te houden waar het bestuurlijke aangelegenheden betreft en tegelijkertijd zoveel mogelijk details te geven (voorzover bekend) over de dagelijkse praktijk in het ziekenhuis of over de medische stand van zaken. Alleen in het laatste hoofdstuk, waarin de periode 1966-1994 wordt beschreven, is zoveel informatie bij elkaar gebracht en wordt de organisatiestructuur van het ziekenhuis zodanig complex, dat het soms moeilijk te volgen is.

Voor wie een meer algemene interesse in de medische geschiedenis heeft, is hoofdstuk 5, waarin de medische ontwikkelingen tussen 1866 en 1966 besproken worden, heel interessant. In de beschrijving van de voedingsziekten is het verhaal over de slechte kwaliteit van de koemelk in de buurt van Schiedam en de problematiek van de min (eind negentiende eeuw) een voorbeeld van de wijze waarop de auteur kans ziet een algemeen verhaal met een praktijkvoorbeeld te verlevendigen. Wel is het een gemis dat de auteur medische termen gebruikt zonder ze uit te leggen (bijvoorbeeld pagina 168: epi- en hypospadie, hydrocefalus).

Tot slot moet nog opgemerkt worden dat de auteur, hoewel hij in de verantwoording aangeeft welke onderwerpen nu uitvoeriger behandeld worden dan in het eerdere gedenboek (onder andere de geschiedenis van de pleegzustervereniging en de zuigelingenkliniek), helaas niet ingaat op de aard van de nieuw gebruikte bronnen. Verder had hij kunnen aangeven of hij nu zelf anders tegen bepaalde zaken aankijkt. Het wachten is op een studie die de kindergeneeskunde en de ontwikkelingen in de kinderziekenhuizen in een landelijke context plaats. Deze aspecten zijn door Van Lieburg buiten beschouwing gelaten.

Het boek is niet voorzien van een notenapparaat, maar het bevat wel een overzicht van archivalia en literatuur, een personenregister en lijsten van directieleden, medische staf, hoogleraren en promoties.

Biene Meijerman

I. Pey, *Bouwen voor gezeten burgers. Herenhuizen en villa's in de nieuwe stadswijken van Utrecht, Groningen en Nijmegen (1874-1901)* (Cultuurhistorische studies; Zwolle: Waanders, Zeist: Rijksdienst voor de monumentenzorg, 2004, 400 blz., € 39,50, ISBN 90 400 9021 1).

Tijdens de laatste decennia van de negentiende eeuw vond een belangrijke omwenteling plaats in de Nederlandse bouwpraktijk. Onder invloed van bevolkingsgroei en de trek naar de stad ontstond een explosie in de woningbouw. Was tot ver in de negentiende eeuw de bouwpraktijk in hoofdzaak bepaald door verbouwingen en incidentele nieuwbouw, vanaf circa 1870 nam grootschalige nieuwbouw een hoge vlucht. De Vestingwet uit 1874 maakte het bovendien mogelijk om stadsuitbreidingen buiten de eeuwenoude vestingwerken te realiseren. Daarbij kwamen in veel steden de fraaie singels met vaak nog fraaiere huizen in neo-renaïssancestijl tot

stand. Ineke Pey neemt in haar lijvige, rijk geïllustreerde boekwerk deze dynamische periode onder de loep.

Zoals de titel al aangeeft beperkt de auteur zich tot drie steden, namelijk Utrecht, Nijmegen en Groningen. De reden voor deze keuze is niet zozeer dat ze exemplarisch zijn voor de Nederlandse situatie in die periode, maar veeleer dat deze beperking een diepgravender archivalische aanpak mogelijk maakte. Bovendien waren deze steden nog niet eerder voor juist deze periode uitgebreid onderzocht, terwijl ze wel een grote bouwactiviteit hadden gekend. Deze combinatie wint aan interesse door het gegeven dat Utrecht al in de jaren twintig van de negentiende eeuw was ontmanteld tegen Nijmegen en Groningen in 1874. (12)

Voor het overige lijkt Pey zich veel minder beperkingen te hebben opgelegd, zoals blijkt uit de indeling van het boek. Het eerste deel, tevens het eerste hoofdstuk, gaat in op het ‘architectuurklimaat.’ In de gangbare architectuurgeschiedenis wordt de onderzochte periode tot de neo-renaissance of neo-Hollandse renaissance gerekend. Pey nuanceert en corrigeert dat beeld op basis van disputen uit die periode, die aantonen dat de inspiratiebronnen vaak ver buiten de landsgrenzen lagen en het resultaat dus veel internationaler georiënteerd was. Bovendien was rond 1870 nog het neo-classicisme van sterke invloed en al ruim voor 1900 vormden chaletmotieven belangrijke onderdelen van het neo-renaissance gevelontwerp. Het beeld is dus veel eclectischer, luidt Peys conclusie. (29) Mogelijk dat haar voorstel als juistere benaming, ‘renaissancistisch eclecticisme’ of ‘negentiende-eeuws renaissancisme’ (35), ooit ingeburgerd raakt.

Boeiend is haar volgende stap, waarbij ze uitstijgt boven de enkel architectuurhistorische benadering. De omstandigheden waarbinnen deze typerende architectuur tot stand komt — het succes en de veelvormigheid van deze architectuurstijl zijn uiteindelijk de kernvragen van deze studie — is in haar benadering een minstens zo grote rol toebedeeld als de stilistische herkomst van de neo-renaissance zelf. Dit vormt dan ook het grootste deel van haar studie: ‘deel II: de nieuwe stadswijken’ en ‘deel III: de bouw van herenhuizen en villa’s.’ Hierin analyseert Pey op uiterst minutieuze wijze de wettelijke en bestuurlijke kaders van de drie steden betreffende onder meer de gronduitgifte, ontwerpen voor de nieuwe stadswijken, de worsteling met bouwvoorschriften en de wijze waarop de bouwpraktijk zich anders ging (moest) organiseren. Ook praktische aspecten als de interieurindeling van de nieuwe huizen komen aan bod.

De weergave in alle drie delen is bijna anekdotisch, door het aanhalen van vele personen, hun meningen, onderlinge discussies en juridische procedures met hun uitkomsten. Al deze gegevens bieden een prachtige *inside information* van de laatste decennia van de negentiende eeuw. Maar die anekdotische benadering blijkt ook een zwakte. Door haar aanpak om de processen zo nauwkeurig te volgen is het zeer lastig om de rode draad in het betoog vast te houden. De materie blijkt uitermate complex, omdat er niet alleen een chronologische ontwikkeling is, maar ook een groot verschil tussen die ontwikkeling in de drie onderzochte steden. Onderling koppelen en vergelijken is daardoor nauwelijks mogelijk en eenduidige, meeromvattende conclusies worden in de lopende tekst zelden getrokken. Het resultaat van met name deel II en deel III leest daarom meer als drie afzonderlijke monografieën dan als een samenhangend geheel.

De epiloog voorziet tenslotte in de behoefte aan synthese. Na ruim 300 bladzijden wordt de verzamelde informatie eindelijk in een gezamenlijk perspectief geplaatst en samenvattend toegelicht. Het is een gemis dat de heldere rode draad van deze epiloog in het voorafgaande corpus zo weinig duidelijk naar voren komt en daar als het ware in een zee van gegevens verdrinkt.

Korte aanhaling verdienen de drie intermezzi, waarin één aspect typisch voor elk der drie steden wordt uitgelicht: de Groningse Vereeniging tot bevordering der bouwkunst, de Nijmeegse architect en stedenbouwkundige L. A. Brouwer en de Utrechtse stukadoors P. R. Lutter & Zonen. Aanhakend op de werkzaamheden van die laatste firma: onbelicht blijft de vraag of er in die drie steden ook import plaatsvond van in België geprefabriceerde gipselementen, zoals die al in 1862 in de buitenplaats Wolfslaar in Breda waren toegepast.

Hoe dan ook, uit deze overspannen bouwpraktijk kwam de noodzaak voort om het bouwen meer en meer te reguleren, die in 1901 leidde tot de Woningwet — waarmee de moderne bouwpraktijk werd ingeluid. Het onderzoek van Pey vormt een gedegen en onmisbare informatiebron om de ingewikkelde omstandigheden in de decennia voorafgaand aan die wet te begrijpen. De stijlvorm neo-renaissance in al zijn variaties is daarvoor een mooie kapstok.

Karel Emmens

H. van Wijnen, *Grootvorst aan de Maas. D. G. van Beuningen (1877-1955)* (Amsterdam: Balans, 2004, 528 blz., € 35,-, ISBN 90 5018 4731).

Het leven verliep voor Daniël George (D. G.) van Beuningen grotendeels zeer fortuinlijk. Hij werd geboren met een gouden lepel in de mond. Zijn vader was directievoorzitter van de in Utrecht gevestigde Steenkolen Handelsvereniging (SHV), die het grootste deel van de Nederlandse steenkolenmarkt in handen had. De puissante rijkdom van de vader vormde het decor van zijn jeugd: ravotten op de uitgestrekte landgoederen die zijn vader bezat in de provincies Utrecht en Gelderland, aanzitten aan feestelijke diners, bediend worden door stoeten personeel en zich uitleven in tal van uit Engeland geïntroduceerde sporten zoals wielrennen en kanoën.

George van Beuningen werd op zijn drieëntwintigste door zijn vader met zachte dwang uit het Utrechtse ouderlijk huis gezet en in Rotterdam gedetacheerd om in de opkomende haven de vlag te planten van de SHV, die een voet aan de grond wilde hebben in de groeiende doorvoerhandel van steenkolen. Van Beuningen kweet zich van die opdracht met grote voortvarendheid. Hij bouwde in korte tijd de Rotterdamse vestiging van de SHV uit tot een van de grootste en meest succesvolle havenbedrijven die de stad ooit gekend heeft. Daarnaast vergat hij niet voor zichzelf fortuin te maken. Dankzij een terloops beleggingsadvies van een Amerikaanse staalmagnaat verdiende hij kort voor zijn dertigste verjaardag aan de aan- en verkoop van aandelen U.S. Steel zijn eerste miljoen.

Wie kennisneemt van zoveel weelde en voorspoed tegelijk, kan zich afvragen, of het ooit nog mis kon gaan met Van Beuningen. Zijn loopbaan als havenbaron ging vooralsnog decennialang voor de wind. Hij gaf al spoedig leiding aan een groot aantal door hemzelf opgerichte of overgenomen bedrijven. Na de Eerste Wereldoorlog bezat hij onder meer de SHV Rotterdam, de Nederlandsche Rijnvaart Vereeniging, de Maatschappij Vrachtvaart, de scheepswerf en zeesleepdienst P. Smit jr. en het watertaxibedrijf Spido. Als spelbepaler onder de havenbaronnen gaf hij tijdens het interbellum jarenlang de toon aan in het economische en culturele leven van Rotterdam. Ook was hij actief in het maatschappelijk leven. Hij was medefinancier van het in 1937 gebouwde Feyenoordstadion en een van de stichters van het Havenziekenhuis.

Korte aanhaling verdienen de drie intermezzi, waarin één aspect typisch voor elk der drie steden wordt uitgelicht: de Groningse Vereeniging tot bevordering der bouwkunst, de Nijmeegse architect en stedenbouwkundige L. A. Brouwer en de Utrechtse stukadoors P. R. Lutter & Zonen. Aanhakend op de werkzaamheden van die laatste firma: onbelicht blijft de vraag of er in die drie steden ook import plaatsvond van in België geprefabriceerde gipselementen, zoals die al in 1862 in de buitenplaats Wolfslaar in Breda waren toegepast.

Hoe dan ook, uit deze overspannen bouwpraktijk kwam de noodzaak voort om het bouwen meer en meer te reguleren, die in 1901 leidde tot de Woningwet — waarmee de moderne bouwpraktijk werd ingeluid. Het onderzoek van Pey vormt een gedegen en onmisbare informatiebron om de ingewikkelde omstandigheden in de decennia voorafgaand aan die wet te begrijpen. De stijlvorm neo-renaissance in al zijn variaties is daarvoor een mooie kapstok.

Karel Emmens

H. van Wijnen, *Grootvorst aan de Maas. D. G. van Beuningen (1877-1955)* (Amsterdam: Balans, 2004, 528 blz., € 35,-, ISBN 90 5018 4731).

Het leven verliep voor Daniël George (D. G.) van Beuningen grotendeels zeer fortuinlijk. Hij werd geboren met een gouden lepel in de mond. Zijn vader was directievoorzitter van de in Utrecht gevestigde Steenkolen Handelsvereniging (SHV), die het grootste deel van de Nederlandse steenkolenmarkt in handen had. De puissante rijkdom van de vader vormde het decor van zijn jeugd: ravotten op de uitgestrekte landgoederen die zijn vader bezat in de provincies Utrecht en Gelderland, aanzitten aan feestelijke diners, bediend worden door stoeten personeel en zich uitleven in tal van uit Engeland geïntroduceerde sporten zoals wielrennen en kanoën.

George van Beuningen werd op zijn drieëntwintigste door zijn vader met zachte dwang uit het Utrechtse ouderlijk huis gezet en in Rotterdam gedetacheerd om in de opkomende haven de vlag te planten van de SHV, die een voet aan de grond wilde hebben in de groeiende doorvoerhandel van steenkolen. Van Beuningen kweet zich van die opdracht met grote voortvarendheid. Hij bouwde in korte tijd de Rotterdamse vestiging van de SHV uit tot een van de grootste en meest succesvolle havenbedrijven die de stad ooit gekend heeft. Daarnaast vergat hij niet voor zichzelf fortuin te maken. Dankzij een terloops beleggingsadvies van een Amerikaanse staalmagnaat verdiende hij kort voor zijn dertigste verjaardag aan de aan- en verkoop van aandelen U.S. Steel zijn eerste miljoen.

Wie kennisneemt van zoveel weelde en voorspoed tegelijk, kan zich afvragen, of het ooit nog mis kon gaan met Van Beuningen. Zijn loopbaan als havenbaron ging vooralsnog decennialang voor de wind. Hij gaf al spoedig leiding aan een groot aantal door hemzelf opgerichte of overgenomen bedrijven. Na de Eerste Wereldoorlog bezat hij onder meer de SHV Rotterdam, de Nederlandsche Rijnvaart Vereeniging, de Maatschappij Vrachtvaart, de scheepswerf en zeesleepdienst P. Smit jr. en het watertaxibedrijf Spido. Als spelbepaler onder de havenbaronnen gaf hij tijdens het interbellum jarenlang de toon aan in het economische en culturele leven van Rotterdam. Ook was hij actief in het maatschappelijk leven. Hij was medefinancier van het in 1937 gebouwde Feyenoordstadion en een van de stichters van het Havenziekenhuis.